

М. Л. Савасцюк

старшы выкладчыккафедры англійскага мовазнаўства

Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта

ЛЕКСІКА АНГЛАМОЎНАГА ПАХОДЖАННЯ СФЕРЫ ІНФАРМАЦЫЙНЫХ ТЭХНАЛОГІЙ У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Інфармацыйныя тэхналогіі – гэта працэсы, метады пошуку, збору, захоўвання, апрацоўкі, прадастаўлення, распаўсюджвання інфармацыі і спосабы ажыццяўлення гэтых працэсаў і метадаў, а таксама прыёмы, спосабы і метады прымянення сродкаў вылічальнай тэхнікі пры выкананні функцый збору, захоўвання, апрацоўкі, перадачы і выкарыстання даных, і рэсурсы, неабходныя для гэтага. Першае пакаленне сучасных камп’ютараў з’явілася ў 40-х гадах XX ст., а паняцце **інфармацыйныя тэхналогіі** было прапанавана ў артыкуле амерыканскімі навукоўцамі Г. Д. Лівітам і Т. Л. Уіслерам у 1958 г. З 60-х гадоў XX ст. інфармацыйныя тэхналогіі пачалі актыўна развівацца, і на сённяшні дзень яны прысутнічаюць ва ўсіх сферах чалавечага жыцця і грамадства. У той жа час пачала фарміравацца і лексіка сферы інфармацыйных тэхналогій у розных мовах свету, і найперш у ЗША. «Настаў час для ўсведамлення таго факта, што ў жыцці сучаснага чалавека і грамадства, акрамя такіх традыцыйных сфер, як эканамічная, палітычная, сацыяльная і духоўная, сфарміравалася і вельмі актыўна дзейнічае яшчэ адно вельмі спецыфічнае ўтварэнне, якое, з аднаго боку, з’яўляецца дапаможным сродкам, што забяспечвае функцыянаванне і развіццё ўсіх традыцыйных сфер жыццядзейнасці, а з другога – вельмі істотна ўплывае на іх, – гэта сфера інфармацыйных тэхналогій, або ІТ-сфера» [8, с. 96]. Апошнім часам гэта сфера развіваецца безупынна і імкліва, хутка ўзнікаюць новыя паняцці і словы, якія іх называюць; значна павялічылася колькасць тэрмінаў, што адносяцца да адпаведнай лексіка-семантычнай групы. Таму актуальным з’яўляецца працэс фіксацыі лексічных новаўтварэнняў, вызначэнне іх семантыкі і ўсебаковы аналіз. ЗША застаюцца адной з самых уплывовых краін свету ў сферы інфармацыйных тэхналогій, значную колькасць тэрмінаў гэтай групы складаюць англіцызмы, паколькі англійская мова мае статус міжнароднай і шырока выкарыстоўваецца ва ўсіх найважнейшых міжнародных сферах грамадскага, палітычнага, навуковага жыцця.

У выніку даследавання слоўнікаў сучаснай беларускай мовы [2; 3; 5; 9; 10], а таксама беларускамоўнага перыядычнага друку канца XX – пачатку XXI стст. намі было зафіксавана больш за 3 500 англамоўных запазычанняў і іх дэрыватаў. З іх 341 лексічная адзінка складае корпус англіцызмаў сферы інфармацыйных тэхналогій, што з’яўляцца даволі значнай часткай ад агульнай колькасці англіцызмаў беларускай мовы – амаль 10 %. Узнікае пытанне: ці ўсе з іх мы можам адносіць да тэрмінаў? Адказ на гэтае пытанне перш за ўсё ляжыць у вызначэнні асноўных характарыстых паняцця **тэрмін**, чаму прысвечаны працы шэрагу навукоўцаў: А. А. Рэфармацкага, Л. А. Антанюк, В. П. Даніленка, Б. М. Галавіна, С. В. Грынёва, П. У. Сцяцко і інш. Сярод крытэрыяў размежавання тэрміналагічных і нетэрміналагічных адзінак традыцыйна вылучаюцца наступныя:

- 1) сістэмнасць (узаемасувязь з іншымі адзінкамі тэрміналагічнай сістэмы ў плане зместу і ў плане выражэння);
- 2) лаканічнасць тэрміна;
- 3) монасемантычнасць (адназначнасць);
- 4) адсутнасць сінаніміі, дублетнасці і варыянтнасці;
- 5) адсутнасць аманіміі;
- 6) адсутнасць антаніміі;
- 7) стылістычная нейтральнасць і адсутнасць эмацыйна-ацэнкавых значэнняў [1; 4, с. 104].

1. У сувязі з цесным узаемадзеяннем і ўзаемапранікненнем розных сфер ужывання інфармацыйных тэхналогій гэта лексіка-семантычная група значна пашырылася ў апошнія два дзесяцігоддзі і працэс запазычвання працягваецца, як працягваецца развіццё і рост уплыву інфармацыйных тэхналогій на грамадскае жыццё. І калі раней большая частка лексем, што да яе адносіліся, былі спецыфічнымі і вузкаўжывальнымі, то сёння значную іх колькасць можна аднесці да агульнаўжывальных тэрмінаў. Такія тэрміны ў аднолькавай меры пашыраны ў бытавой сферы, мастацкай і навуковай літаратуры, у дзелавых дакументах і заканадаўстве. Яны выкарыстоўваюцца ў агульнапрынятым значэнні, яны простыя і агульнаразумелыя, паколькі інфармацыйныя тэхналогіі паступова становяцца неад’емнай часткай паўсядзённага жыцця людзей.

Да падгрупы агульнаўжывальных тэрмінаў, якія ўвайшлі ў актыўнае выкарыстанне, намі аднесена 112 англіцызмаў. Сярод іх: АЙПОД (ад *iPOD*); АЙФОН (ад *iPhone*, ад *Internetphone*); АЙЦІ / ІТ (ад *IT*, ад *InformationTechnology*); АКАЎНТ (ад *account*); АНДРОІД (ад *Android*);

АНЛАЙН (ад *on-line*); АНТЫВІРУС (ад *antivirus*); АНТЫСПАМ (ад *anti-spam*); АПГРЭЙД (ад *upgrade*); БЛОГ (ад *blog*); БЭК-СЛЭШ (ад *backslash*); ВАЙ-ФАЙ (ад *wi-fi*); ВІДЭАБЛОГ (ад *videoblog*); ВІДЭАФАЙЛ (ад *videofile*); ВІДЭАЧАТ (ад *videochat*); ВІНДАЎЗ (ад *Windows*); ВІНЧЭСТАР (ад *Winchester*); ВІРТУАЛЬНЫ (ад *virtual*); ВЭБ-КАМЕРА (ад *webcam*); ВЭБІНАР (ад *webinar*); ВЭБ-САЙТ (ад *website*); ГАДЖЭТ (ад *gadget*); ГЕЙМЕР (ад *gamer*); ДАМЕН (ад *domain*); Е-МЭЙЛ (ад *e-mail*); ІНТЭРНЭТ-САЙТ (ад *Internetsite*); ІНТЭРНЭТ-ФОРУМ (ад *Internetforum*); ІНТЭРНЭТ-ЧАТ (ад *Internet + chat*); КАМП'ЮТАР (ад *computer*); КАНТЭНТ (ад *content*); МАДЭМ (ад *modem*); МЕГАБАЙТ (ад *megabyte*); НОЎТБУК (ад *notebook*); ПІН (ад *pin*); ПІН-КОД (ад *pin*, ад *PersonalIdentificationNumber + код*); ПОСТ (ад *post*); САЙТ (ад *site*); СМАРТБУК (ад *smartbook*); СМС / SMS (ад *SMS>s(ort) m(essage) s(ervice)*); SMS-ЧАТ (ад *SMS-chat*); СПАМ (ад *spam*); СТЫКЕР (ад *sticker*); СЭЛФІ (ад *selfie*); ТРАФІК (ад *traffic*); ФРЭНД-ЛІСТ (ад *friendlist*); ХАКЕР (ад *hacker*); ХЭШТЭГ (ад *hashtag*); ЧАТ (ад *chat*) і інш.

2. Падгрупу тэрміналогіі сферы інфармацыйных тэхналогій англамоўнага паходжання, якая на сённяшні дзень менш засвоена, па нашыхназіраннях, складаюць 139 лексічных адзінак. Сярод іх: АВЕРЛЕЙ (ад *overlay*); АПЕРАНД (ад *operand*); АЎТАСКАНЕР (ад *autoscanner*); БЛОКЧЭЙН (ад *blockchain*); БРАЎЗЕР (ад *browser*); ВЭБ-ІНТЭРФЕЙС (ад *webinterface*); ВЭБ-РЫДАР (ад *webreader*); ВЭБ-СЕРВЕР (ад *webserver*); ДЫГІТАЙЗЕР (ад *digitizer*); ІНТЭРНЭТ-СЁРФІНГ (ад *internetsurfing*); ІНТЭРФЕЙС (ад *interface*); КАМПАЙЛЕР (ад *compiler*); КАМП'ЮТАР-СЕРВЕР (ад *computer + server*); КАНТЭНТ-ПРАВАЙДАР (ад *content + provider*); КІБЕРБУЛІНГ (ад *cyber-bullying*); КІБЕРСКВОТАР (ад *cybersquatter*); КІБЕРСКВОТЫНГ (ад *cybersquatting*); КЛІНЧ (ад *clinch*); КРАКЕР (ад *cracker*); ЛІСТЫНГ (ад *listing*); ЛОГЕР (ад *logger*); ЛОГ-ФАЙЛ (ад *logfile*); МЭЙНФРЭЙМ (ад *mainframe*); ПАТЧ (ад *patch*); ПУЛ (ад *pool*); РЫДАР (ад *reader*); СКРЭМБЛЕР (ад *scrambler*); СОФТВЕР (ад *software*); СПАМЕР (ад *spammer*); СПАМІНГ (ад *spamming*); СПЭЛЕР (ад *speller*); СПЭЛ-ЧЭКЕР (ад *spellchecker*); ТВІСТАР (ад *twistor*); ТОКЕН (ад *token*); ТРЫГЕР (ад *trigger*); ТРЭКБОЛ (ад *trackball*); ТРЭКІНГ (ад *tracking*); ТЭГ (ад *tag*); ФАЙЛЕР (ад *filer*); ФАЙЛ-МЕНЕДЖАР (ад *filemanager*); ФАКС-МАДЭМ (ад *fax + modem*); ФЛЭШ-ДРАЙВ (ад *flashdrive*); ХАКІНГ (ад *hacking*); ХАРД (ад *hard*); ХАРДВЕР (ад *hardware*); ХОСТ (ад *host*); ХОСТЫНГ (ад *hosting*); ЧЫПСЕТ (ад *chipset*) і інш.

Большасць лінгвістаў адзначае монасемантычнасць як адну з абавязковых характарыстык тэрмінаў. Аднак у сферы інфармацыйных тэхналогій намі былі вылучаны 19 полісемантычных адзінак:

АВЕРЛЕЙ (ад англ. *overlay*) – інф. 1) апаратная функцыя відэакарты, якая дазваляе накладваць выявы на асноўную без капіравання відэапамяці; 2) метада праграмавання, які дазваляе ствараць праграмы, што займаюць больш памяці, чым устаноўлена ў сістэме; 3) частка машыннай праграмы, якая ў ходзе яе праграмы загружаецца ў памяць на месца нейкай папярэдняй інфармацыі.

АЙЦІ / IT (ад *IT > InformationTechnology*) – 1) працэсы, метады пошуку, збору, захоўвання, апрацоўкі, прадастаўлення, распаўсюджвання інфармацыі і спосабы ажыццяўлення такіх працэсаў і метадаў; 2) рэсурсы, неабходныя для збору, захоўвання, апрацоўкі і распаўсюджвання інфармацыі.

АНЛАЙН / ON-LINE (ад *on-line*) – 1) аператыўны інтэрактыўны рэжым работы ў сістэме камп’ютарных сувязей; 2) у рэжыме рэальнага часу; у непасрэднай сувязі з камп’ютарнай сістэмай.

АФЛАЙН / OFF-LINE (ад *off-line*) – 1) аўтаномны рэжым работы інфармацыйных сістэм; 2) прысл. аўтаномна; незалежна ад сеткі Інтэрнэт; 3) прым. аўтаномны; не звязаны з сеткай Інтэрнэт.

ВІРТУАЛЬНАСЦЬ (ад *віртуальная рэальнасць*) – 1) віртуальная рэальнасць; 2) тое, што адбываецца ў віртуальнай рэальнасці.

ВЭБ-КАНТЭНТ (ад *webcontent*) – 1) матэрыял, які змешчаны на сайце ў сетцы Інтэрнэт (тэксты, ілюстрацыі, музыка); 2) вербальнае напаўненне сайта, вобразна і лагічна звязанае з графічнымі элементамі і сістэмай навігацыі.

ВЭБ-СЕРВЕР (ад *webserver*) – 1) праграмнае забеспячэнне, якое выконвае функцыі сервера для прымання HTTP-запытаў ад кліентаў, звычайна вэб-браўзераў, і выдачы ім HTTP-адказаў, як правіла разам з HTML-старонкай, графічным адлюстраваннем, файлам, медыя-патокам і інш. данымі; 2) камп’ютар, на якім працуе гэта праграмнае забеспячэнне.

ДАМЕН (ад *domain*) – 1) частка рэсурсаў сеткі Інтэрнэт, якім кіруе адзін сервер; 2) даменнае імя; частка сімвальнага прадастаўлення адраса сайта, аддзеленая кропкамі.

ДЫСК (ад *disk*) – 1) запамінальнае ўстройства камп’ютара – магнітны носьбіт інфармацыі; 2) аптычны дыск з аўдыё- або відэаінфармацыяй, закадзіраванай у лічбавай форме.

ДЭКОДАР (ад *decoder*) – 1) інфармацыйнае ўстройства для расшыфроўкі лічбавых кадзіраваных даных; 2) пераключальнае ўстройства ў каляровых тэлевізарах для пераўтварэння відэасігналаў з адной тэлесістэмы ў другую; устройства, якое пераўтварае сігнал лічбавага тэлебачання ў аналагавае.

Е-МЭЙЛ / І-МЭЙЛ (ад *e-mail*, ад *electronicmail*) – 1) тэхналогія і служба па перасылцы электронных паведамленняў (пісьмаў) паміж карыстальнікамі камп'ютарных сетак; 2) адрас электроннай скрыні пэўнага карыстальніка.

КАНТЭНТ (ад *content*) – 1) матэрыял, змешчаны на сайце ў сетцы Інтэрнэт (тэксты, ілюстрацыі, музыка); 2) вербальнае напаўненне сайта, вобразна і лагічна звязанае з графічнымі элементамі і сітэмай навігацыі.

НАВІГАТАР (ад *GPS-navigator*) – 1) устройства, якое атрымлівае сігналы глабальнай сістэмы пазіцыянавання з мэтай вызначэння месцазнаходжання і пракладвання маршруту; 2) сістэмная камп'ютарная праграма, прызначаная для навігацыі па сетцы Інтэрнэт і прагляду сайтаў.

СКАНІРАВАННЕ (ад *сканіраваць*) – 1) увод выявы ў камп'ютар пры дапамозе сканера; 2) паслядоўны прагляд (табліцы, файла, дыска ў пошуках вірусаў і г. д.).

СМС / SMS (ад *SMS >s(ort) m(essage) s(ervice)*) – 1) сістэма перадачы кароткіх паведамленняў з аднаго мабільнага тэлефона на іншы; 2) само такое паведамленне.

ТЭГ (ад *tag*) – 1) дэскрыптар; элемент мовы разметкі тэкста HTML, які дазваляе візуальна аформіць тое, што ўтрымліваецца на сайце; 2) інфармацыйная метка артыкула, запісу ў блогу і любога іншага элемента, якая служыць для групіроўкі элементаў, палягчэння пошуку даных.

ФАКС (ад *fax*) – 1) сістэма сувязі шляхам электроннай перадачы тэкстаў, схем, фотаздымкаў; 2) матэрыял, інфармацыя, атрыманая па такой сувязі; 3) апарат такой сувязі; 4) нумар тэлефона, на якім устаноўлены апарат такой сувязі.

ЧАТ-БОТ (ад *chatterbot*) – 1) камп'ютарная праграма, створаная для імітацыі моўных паводзін чалавека ў зносінах з адным або некалькімі суразмоўнікамі; 2) віртуальны лічбавы памочнік; вэб-сэрвіс або дадатковая праграма для смартфонаў і камп'ютараў, якая фактычна выконвае функцыю сакратара пры карыстальніку: рашае задачы планавання графіка, кантэкстнага пошуку інфармацыі для патрэб канкрэтнага чалавека;

3) спецыяльная праграма, якая праз інтэрфейсы выконвае аўтаматычна або па зададзеным графіку нейкія дзеянні, прызначаныя для людзей.

Пералічаныя вышэй словы полісемантычныя, у той жа час ім характэрна сістэмнасць, лаканічнасць, адсутнасць сінаніміі і антаніміі, адсутнасць экспрэсіі і стылістычная нейтральнасць, што дае падставы аднесці дадзены корпус слоў да тэрмінаў. Таму можна адзначыць, што монасемантычнасць не з'яўляецца абсалютнай рысай, характэрнай для запазычанай з англійскай мовы тэрміналогіі сферы інфармацыйных тэхналогій. Такая сітуацыя складваецца ў сувязі з тым, што семантыка слова, з аднаго боку, запазычваецца з англійскай мовы разам са з'явай або прадметам, а з другога, яна пашыраецца ў выніку ўжывання на беларускамоўнай глебе, таму што арыгінальнае беларускае слова ўтварыць, як паказвае сучасная моўная сітуацыя, значна цяжэй.

3. Наступныя 26 слоў англамоўнага паходжання не адносяцца да тэрмінаў, паколькі з'яўляюцца стылістычна афарбаванымі, г. зн. дадзеныя лексемы характарызуюцца здольнасцю выклікаць асаблівае стылістычнае ўражанне па-за кантэкстам (большасць з іх можна аднесці да прафесіяналізмаў):

АЙЦІШНІК (ад *айці*) – разм. спецыяліст у сферы інфармацыйных тэхналогій; праграміст.

АПГРЭЙДЗІЦЬ (ад *апгрэйд*) – разм. мадэрнізіраваць камп'ютар, абнаўляць праграмнае забеспячэнне.

БЛОГЕРША (ад *блогер*) – разм., часта іран. жанчына-аўтар блога.

ВІРТУАЛЬШЧЫК (ад *віртуальны*) – разм. інтэрнэт-карыстальнік. *Хлопец заяўляў «віртуальшчыкам», што, быццам бы, на скрадзеныя грошы і былі набыты тавары, таму цана апошніх такая прывабная* (Звязда, 15.09.2007).

ГЕЙМЕРША (ад *геймер*) – разм. жанчына-геймер. *Бязлітасная геймерша, якую лічаць некаранаванай каралевай гульні, даведваецца аб з'яўленні ўзроўню, дзе выхадам будуць перамога або смерць* (Звязда, 21.04.2006).

ГЕЙМІЦЦА (ад *game*) – маладз. іграць у камп'ютарныя гульні.

ІКОНКА (ад *ікона*) – разм. тое, што і *ікона*. *Праграма, не напружваючы жорсткі дыск, загружае імёны файлаў, а потым ужо іконкі да іх* (Настаўніцкая газета, 31.07.2004).

ІНЭТ (скарач. ад *I(nter)net*) – жарг. тое, што і Інтэрнэт.

КАМП'ЮТАРШЧЫК (ад *камп'ютар*) – разм. спецыяліст па камп'ютарах; той, хто працуе з камп'ютарам (карыстальнік, тэхнік,

праграміст). *Афёра, якая прынесла прадпрымальнаму камп'ютаршчыку даход амаль 60 мільёнаў рублёў* (Народная Воля, 04.06.2004); *Як кажучь камп'ютаршчыкі – па вызначэнню* (Звязда, 15.07.2006).

КЛІКНУЦЬ (ад *клік*) – разм. націснуць кнопку на камп'ютарнай мышы.

КОМП (ад *камп'ютар*) – жарг. камп'ютар. *З ранку яна садзілася за «комп», прыхапіўшы кавы і чыпсаў, і «завісала» днямі ў інтэрнэце* (Звязда, 31.10.2015); *А наогул, радуе, што хлопцы не сядзяць перад кампом, не ціснуць крэсла, а тузяцца, носяцца, скідаюцца грашыма, наймаюць, здымаюць, ствараюць* (Культура, № 33, 15.08.2015).

ЛАЙКАЦЬ (ад *лайк*) – разм. дзеясл. незак. трыв. ставіць адзнакі «лайк» у Інтэрнэце. *Посцім фатаграфіі, лайкаем навіны з жыцця былых аднакласнікаў* (Звязда, 02.02.2016).

ЛАЙКНУЦЬ (ад *лайк*) – разм. дзеясл. зак. трыв. паставіць адзнаку «лайк» у Інтэрнэце. *Свет, у якім «каменціць / посціць / лайкнуць» стала эквівалентам «разумнага, добрага, вечнага», складана ўявіць без форуму і сацыяльных сетак* (Звязда, 08.10.2015).

ЛАМЕР (ад *late*) – жарг. нявопытны карыстальнік, які, тым не менш, лічыць сябе дастаткова дасведчаным у камп'ютары.

ЛАМЕРСКІ (ад *ламер*) – жарг., прым. які адносіцца да ламера.

НЭТ (ад *net*) – разм. скарачанае назва Інтэрнэту.

ПОСЦІЦЬ (ад *post*) – разм., дзеясл. размяшчаць інфармацыю, фатаграфіі ў сацыяльных сетках. *Свет, у якім «каменціць / посціць / лайкнуць» стала эквівалентам «разумнага, добрага, вечнага», складана ўявіць без форуму і сацыяльных сетак* (Звязда, 08.10.2015); *Хоць галоўная старонка сацсеткі была даступная, многія карыстальнікі паведамлялі, што не маглі нічога там посціць* (Звязда, 15.03.2019).

СЁРФІЦЬ (ад *surf*) – вандраваць у Інтэрнэце; перамяшчацца з сайта на сайт.

СІДЗІРОМНЫ (ад *сідзіром*) – прым. разм. які адносіцца да сідзірома.

СМАЙЛІК (ад *smile*) – значок, які служыць для перадачы эмоцый у пісьмовых зносінах у сетцы Інтэрнэт, у SMS-паведамленнях і пад. *Дарэчы, пазней ён заснаваў кампанію «WorldSmileCorporation», якая і цяпер выкарыстоўвае смайлік як гандлёвую марку* (Звязда, 01.10.2009).

СПАМІЦЬ (ад *спам*) – жарг., дзеясл. рассылаць спам. *Па-першае, «спаміць» (рассылаць непатрэбную інфармацыю) прыйдзецца рэгулярна* (Чырвоная змена, 12.08.2005).

ФЛЭШКА (ад *flashdrive*) – разм. знешняе запамінальнае ўстройства – магнітны носьбіт інфармацыі. *Капіруеш з галавы на флэшку ўспаміны з экскурсіі* (Вожык, № 3, 2018, с. 9).

ФЭЙСБУЧНЫ (ад *фэйсбук*) – разм., прым.звязаны з фэйсбукам. *Калі б не фэйсбучная актыўнасць аўтара, наўрад ці ягонае «Радзіва Прудок» атрымала б такі розгалас* (ЛіМ, №25, 23.06.2017, с. 6).

ЧАЦІЦЦА (ад *чат*) – разм., дзеясл.мець зносіны з дапамогай інтэрнэт-чата.

ЭСЭМЭСКА (ад *SMS<s(ort) m(essage) s(ervice)*) – разм. тое, што і СМС / SMS. *Дваццацігадовы Міхась гэту эсэмэску таксама атрымаў* (Звязда, 27.02.2016); *Яна патэлефанавала 9 кастрычніка і сказала, што атрымала ад Улада вельмі дзіўную эсэмэску* (Звязда, 24.02.2017).

ЮЗЕР (ад *user*) – жарг. карыстальнік персанальным кап’ютарам.

Тэрмінамі, запазычанымі з англійскай мовы галоўным чынам выступаюць назоўнікі, паколькі, калі рэалія з’яўляецца ў грамадскім жыцці, яна амаль адразу атрымлівае назву. Невялікая колькасць англамоўных тэрмінаў сферы інфармацыйных тэхналогій (43 адз.; каля 13 %) утварае дэрываты:

АВЕРЛЕЙ (ад *overlay*): прым. АВЕРЛЕЙНЫ.

АЙЦІ (ад *IT*, ад *InformationTechnology*): наз. разм.АЙЦІШНІК.

АНЛАЙН (ад *on-line*): прым. АНЛАЙНАВЫ. *Уважліва чытайце анлайнавыя аб’явы* (Звязда, 12.01.2006).

АНТЫВІРУС (ад *antivirus*): прым. АНТЫВІРУСНЫ.

АНТЫСПАМ (ад *anti-spam*): прым. АНТЫСПАМАВЫ.

АПГРЭЙД (ад *upgrade*): дзеясл. АПГРЭЙДЗІЦЬ.

АФЛАЙН (ад *off-line*): прым. АФЛАЙНАВЫ.

БІТ (ад *bit*): прым. БІТАВЫ.

БЛОГ (ад *blog*): прым. БЛОГАВЫ. *У адрозненне ад замежных блогавых сістэм беларускі блогінг структураваны, усё прыведзена ў сістэму па тэматычным прыцыпе* (Чырвоная змена, 21.04.2006).

ВІДЭАХОСТЫНГ (ад *videohosting*): прым. ВІДЭАХОСТЫНГАВЫ.

ВІНЧЭСТАР (ад *Winchester*): прым. ВІНЧЭСТАРНЫ.

ВІРТУАЛЬНЫ (ад *virtual*): прысл. ВІРТУАЛЬНА. *Жывём не толькі рэальна, але і віртуальна, у шматлікіх базах даных – з фотаздымкамі і аўтабіяграфіямі, нават калі самі таго не жадаем* (Звязда, 21.01.2006); наз. ВІРТУАЛЬНАСЦЬ. *Хоць не трэба забываць і пра тое, што для некаторых людзей Інтэрнэт-вянчанне – адзіная магчымасць выйсці замуж*

ці ажсаницца, хай і ў віртуальнасці (Чырвоная змена, 20.01.2006); наз. ВІРТУАЛЬШЧЫК.

ГЕЙМЕР (ад *gamer*): наз. ГЕЙМЕРША.

ДАМЕН (ад *domain*): прым. ДАМЕННЫ. *Дзякуючы брытанцам у Інтэрнэце пачала распаўсюджвацца новая мода: пошук самых забаўных даменных імёнаў* (Чырвоная змена, 18.11.2005).

ІКОНА (ад *icon*): наз., пам.-ласк. разм. ІКОНКА.

ІНСТАЛІРАВАЦЬ / ІНСТАЛЯВАЦЬ (ад *install*): прым. ІНСТАЛЯЦЫЙНЫ.

ІНТЭРНЭТ (ад *Internet*): прым. ІНТЭРНЭТНЫ. *Калі б было XZ, то акружэнне аматараў інтэрнэтных скарачэнняў адразу б расчытала гэтае «хз»* (Звязда, 01.03.2018).

КАМП'ЮТАР (ад *computer*): прым. КАМП'ЮТАРНЫ. *Бацькі забаранілі ў камп'ютарныя гульні рэзацца* (Вожык, № 3, 2017, с. 16); *Галоўны мозг умоўна можна параўнаць са складанай камп'ютарнай сістэмай* (Звязда, 28.10. 2017); наз. разм. КАМП'ЮТАРШЧЫК; дзеепрым. КАМП'ЮТАРЫЗАВАНЫ. *Функцыянуюць фізіятэрапеўтычны кабінет, дзённы стацыянар і камп'ютарызаваная рэгістратура* (Звязда, 14.06.2007); дзеясл. КАМП'ЮТАРЫЗАВАЦЬ. *Апошняя значная рэканструкцыя адбылася ў сярэдзіне XIX стагоддзя, а ў 1992 годзе інструмент камп'ютарызавалі* (Алеся, № 8, 2017, с. 17); наз. КАМП'ЮТАРЫЗАЦЫЯ; наз. жарг. КОМП.

КІБЕРСПОРТ (ад *cybersport*): прым. КІБЕРСПАРТЫЎНЫ. *У Мінску прайшоў першы ў свеце кіберспартыўны чэмпіят на CS:GO* (Звязда, 01.03.2018).

КЛІК (ад *click*): дзеясл. КЛІКНУЦЬ.

ЛАЙК (ад *like*): прым. ЛАЙКАВЫ. *Спецыялісты ўжо гавораць, што ў сучаснага чалавека – «кліпавае», а ў апошні час, нават «лайкавае» мысленне* (Звязда, 20.11.20015); дзеясл. ЛАЙКАЦЬ; дзеясл. ЛАЙКНУЦЬ.

ЛАМЕР (ад *lame*): прым., жарг. ЛАМЕРСКІ.

МАДЭМ (ад *modem*): прым. МАДЭМНЫ.

МЕГАБАЙТ (ад *megabyte*): прым. МЕГАБАЙТАВЫ.

МІКРАПРАЦЭСАР (ад *microprocessor*): прым. МІКРАПРАЦЭСАРНЫ. *Аўтаматычныя лічбавыя АТС – гэта тыя ж мікрапрацэсарныя сістэмы* (Звязда, 30.04.2004).

НАВІГАЦЫЯ (ад *navigation*). прым. НАВІГАЦЫЙНЫ. *Прафесійнае журы на чале з намеснікам міністра Ліліяй Ананіч разгледзіць больш як 460 заяў, выкарыстоўваючы наступныя крытэрыі: змест, структура*

і навігацыйныя функцыі, візуальнае афармленне, функцыянальнасць, інтэрактыўнасць, агульнае ўражанне (Звязда, 26.03.2003).

ПІКСЕЛЬ (ад *pixel*): наз. ПІКСЕЛІЗАЦЫЯ. *Зараз увогуле вельмі папулярны трэнд – пікселізацыя, павелічэнне дробных дэталей да буйных маштабаў, у якіх яны становяцца непазнавальнымі, – кажа стваральнік калекцыі* (Чырвоная змена, 04.02.2016).

ПОСТ (ад *post*): дзеясл. разм. ПОСЦІЦЬ.

РОЎМІНГ (ад *roaming*): прым. РОЎМІНГАВЫ. *Напэўна, павялічыцца і колькасць роўмінгавых партнёраў кампаніі – сёлета гэта 25 аператараў у 10 краінах свету* (Звязда, 24.12.2002).

СЕРВЕР (ад *server*): прым. СЕРВЕРНЫ. *Серыя перагавораў праведзена з кампаніяй Citrix – адным з сусветных лідараў вытворчасці сервернага праграмнага забеспячэння* (Настаўніцкая газета, 15.04.2003).

СІДЗІРОМ (ад *CD-ROM*): прым. разм. СІДЗІРОМНЫ.

СКАНЕР (ад *scanner*): наз. СКАНІРАВАННЕ. *Тут Лурнан пачуў вельмі выразную, «громкую» думку ІІ-А: вынік сканіравання мозга ксарта* (Маладосць, № 7, 2005); дзеясл. СКАНІРАВАЦЬ. *ІІ-А незаўважна сканіраваў вокам раптоўна збылалага Лурнана* (Маладосць, № 7, 2005).

СМС / SMS (ад *SMS*): наз. разм. пам.-ласк. ЭСЭМЭСКА.

СОФТВЕР (ад *software*): прым. СОФТВЕРНЫ.

СПАМЕР (ад *spammer*): прым. СПАМЕРСКІ.

СПАМ (ад *spam*): дзеясл., жарг. СПАМІЦЬ.

ФАЙЛ (ад *file*): прым. ФАЙЛАВЫ. *Першы «файлавы камандзір» – FolderManager – распаўсюджваецца ў двух розных варыянтах, які працуюць або пад Dos, або пад Windows* (Настаўніцкая газета, 31.07.2004).

ФАКС (ад *fax*): прым. ФАКСАВЫ. *Аднак і «свабодаўцы», якія за спінамі амерыканскіх ІІ прайшлі аж да Багдада, адступець не прывыклі. І факсавую «разведку» вырашылі падтрымаць «цяжкай артылерыяй»* (Звязда, 03.06.2003).

ФЛЭШ-ДРАЙВ (ад *flashdrive*): наз. разм. ФЛЭШКА.

ФЭЙСБУК (ад *Facebook*): прым. разм. ФЭЙСБУЧНЫ.

ХАКЕР (ад *hacker*): прым. ХАКЕРНЫ. *Нашыя хакеры – самыя хакерныя?* (назва артыкула) (Чырвоная змена, 04.10.2002); прым. ХАКЕРСКІ. *Аднак сапраўдных хакерскіх кланаў у нас у краіне няма* (Звязда, 04.03.2006); *У некаторых выпадках прылады заражалі вірусамі-шпіёнамі, размяшчалі хакерскае абсталяванне побач з банкаматам (бесправадны скімінг)* (Звязда, 20.02.2018); наз. ХАКЕРСТВА. *Апроч таго, варта зазначыць, што хакерства – з'ява інтэрнацыянальная*

і процістаяць гэтым злачынам можна толькі цеснай інтэграцыяй праваахоўных органаў (Звязда, 04.03.2006).

ЧАТ (ад *chat*): дзеясл. разм. ЧАЦІЦЦА.

ЧЫП (ад *chip*): прым. ЧЫПАВЫ; наз. ЧЫПРАВАННЕ. *Дык вось ён прадугледжвае адказнасць гаспадароў з жывёламі, і чыпіраванне, і стэрылізацыю (Звязда, 19.11.2015); дзеясл. ЧЫПРАВАЦЬ. Гаспадыня чыпіравала Пілота (так звалі жывёлу) і купіла ашыійнік, каб гадаванец мог гуляць па вуліцы самастойна (Звязда, 03.01.2018).*

Адпаведна, англіцызмы сферы інфармацыйных тэхналогій ўтвараюць галоўным чынам прыметнікі (29 аздінак), а таксама назоўнікі (11 адзінак) і дзеясловы (10 адзінак). У цэлым можна адзначыць, што нізкая ступень словаўтваральнасці з'яўляецца характэрнай рысай тэміналогіі сферы інфармацыйных тэхналогій.

Словаўтваральнымі для лексікі інфармацыйных тэхналогій з'яўляюцца наступныя кампаненты (звычайна яны маюць у слове першую пазіцыю): АЙЦІ- / ІТ- (ад *IT*): *Разнастайнасць прапанаваных ідэй уразіла нават айці-экспертаў (Звязда, 04.01.2018);* АНДРОІД- / ANDROID- (ад *Android*): *Так, прадстаўленыя Android-праграмы дазваляюць ператварыць хатняе заданне па замежных мовах у захапляльны квэст (Звязда, 04.01.2018);* БОТ- (ад англ. *bot*): *З дапамогай укаранення шкоднага кода на дэвайс у далейшым яго без вашага ведама выкарыстоўваюць як частку бот-сеткі для стварэння біткойнаў (Звязда, 07.02.2018);* ВЭБ- (ад *web*): *Такім чынам і склалася аснова каманды, якую пазней папоўнілі праграмісты, вэб-дызайнеры і менеджары (Звязда, 04.01.2018);* ІНТЭРНЭТ- (ад *Internet*): *Гэты інтэрнэт-рэсурс будзе знаёміць беларускіх і замежных турыстаў з прыгожымі і цікавымі месцамі нашай краіны (Звязда, 29.12.2017);* КАНТЭНТ- (ад *content*): *кантэнт-аналіз;* КЭШ- (ад *cache*): *кэш-памяць;* ПІН- (ад *pin < P(ersonal) I(dentification) N(umber)*): *Асабліваю ўвагу неабходна звярнуць на яго асноўныя элементы: карткапрыёмнік, пін-клавіятуру і прыладу для выдачы грашовых сродкаў (Звязда, 24.05.2016);* СКАЙП- / SKYPE- (ад *Skype*): *Абвясціць конкурс на самую лепшую рэкламу класа, урока! Наладзіць творчую сустрэчу ў фармаце скайп-сесіі (Звязда, 28.10. 2017);* СМАРТ- / SMART- (ад *smart*): *Так працу юрыстаў змогуць замяніць смарт-кантактамі, працэс перадачы доўгу – токенамі (Звязда, 08.02.2018);* СМС- / SMS- (ад *SMS*): *Напрыклад, падняць анкету наверх спіса з дапамогай sms-наведамлення за 15 500 беларускіх рублёў, атрымаць VIP-статус – за 72 000 (Звязда, 27.02.2016);* ТВІТАР- / TWITTER- (ад *Twitter*): *Ідэя зрабіць «твітар-*

серыял», як яго назваў куратар праекта Андрэй Кудзіненка, падалася цікавай (Звязда, 07.11.2015); ФЛЭШ- (ад flash): Майкі, кепкі, флэш-застаўкі – усё, што звязана з хіп-хопам, джанглам, брэйк-бітам і іншымі музычнымі накірункамі, афармляецца сёння ў графіці-стылі (Чырвоная змена, 06.06.2003); ЮТУБ- / YOUTUBE- (ад Youtube): Такія падборкі – іх знойдзеце на спецыялізаваных ютуб-каналах – якраз падыдуць навічкам (Звязда, 05.01.2017).

Такім чынам, можна зрабіць наступныя вывады:

1) лексіку сферы інфармацыйных тэхналогій можна падзяліць на наступныя падгрупы: а) спецыфічная тэрміналогія; б) агульнаўжывальная тэрміналогія; в) нетэрміналагічная лексіка;

2) тэрміналогія сферы інфармацыйных тэхналогій валодае нізкай ступенню марфалагічнай словаўтваральнасці;

3) паступова пашыраецца граматычнае, структурнае запазычванне тэрмінаў сферы інфармацыйных тэхналогій, пры якім у беларускай мове пачынае актыўна ўжывацца мадэль «назоўнік + назоўнік», дзе першы кампанент найчасцей – англіцызм.

Літаратура

1. Антанюк, Л. А. Беларуская мова : спецыяльная лексіка. Курс лекцый / Л. А. Антанюк, Б. А. Плотнікаў. – Мінск : Акад. кіравання пры Прэзідэнце РБ, 2003. – С. 89–99.
2. Булыка, А. М. Слоўнік іншамоўных слоў : у 2 т. / А. М. Булыка. – Т. 2. – Мінск : БелЭн, 1999. – 735 с.
3. Булыка, А. М. Слоўнік іншамоўных слоў. Актуальная лексіка / А. М. Булыка. – Мінск : ТАА «Харвест», 2005. – 336 с.
4. Кавалёва, Л. Я. Англіцызмы ў тэрміналогіі сучаснай беларускай літаратурнай мовы : манаграфія / Л. Я. Кавалёва; навук. рэд. праф. П. У. Сцяцко. – Гродна : ГрДУ, 2007. – 186 с.
5. Піскуноў, Ф. А. Вялікі слоўнік беларускай мовы : арфаграфія, акцэнтацыя, парадыгматыка : каля 223 000 слоў / Ф. А. Піскуноў. – Мінск : Тэхналогія, 2012. – 1207 с.
6. Савасцюк, М. Л. Англіцызмы ў мове газеты «Звязда» / М. Л. Савасцюк //// Беларускае слова : тэорыя і практыка : зб. арт. па матэр. навук. чытанняў, прысвеч. 75-годдзю з дня нарадж. праф. Б. А. Плотнікава, г. Мінск, 15 снеж. 2015 г. / пад агул. рэд. праф. М. Р. Прыгодзіча. – Мінск : РІВШ, 2016. – С. 81–87.

7. Савасцюк, М. Л. Запазычаная лексіка як аб'ект беларускай лінгвістыкі / М. Л. Савасцюк // Роднае слова. – 2006. – № 4. – С. 26–27.

8. Свістунова, М. І. Спецыяльная лексіка ІТ-сферы / М. І. Свістунова // Беларускае слова : тэорыя і практыка : зб. арт. па матэр. навук. чытанняў, прысвеч. 75-годдзю з дня нарадж. праф. Б. А. Плотнікава, г. Мінск, 15 снеж. 2015 г. / пад агул. рэд. праф. М. Р. Прыгодзіча. – Мінск : РІВШ, 2016. – С. 92–98.

9. Уласевіч, В. І. Слоўнік новых слоў беларускай мовы / В. І. Уласевіч, Н. М. Даўгулевіч. – Мінск : ТетраСистемс, 2009. – 448 с.

10. Шчасная, К. Д. Слоўнік новай і актуальнай лексікі / К. Д. Шчасная; пад рэд. В. П. Русак. – Мінск : Права і эканоміка, 2012. – 102 с.

А. Л. Садоўская

*кандыдат філалагічных навук,
дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта*

Ю. А. Шлемен

*студэнтка філалагічнага факультэта
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта*

АСАБЛІВАСЦІ ПЕРАКЛАДУ ФРАЗЕАЛАГІЗМАЎЗ ЧЭШСКОЙ МОВЫ НА БЕЛАРУСКУЮ(НА МАТЭРЫЯЛЕ «ЧЭШСКА-БЕЛАРУСКАГА ФРАЗЕАЛАГІЧНАГА СЛОЎНІКА» І. У. КАЛІТЫ, 2017)

Супастаўляльнае апісанне фразеалогіі беларускай і іншых славянскіх і неславянскіх моў як у тыпалагічным і параўнальна-гістарычным планах, так і ў прыкладным (лексікаграфічным) аспекце з'яўляецца адной з актуальных задач сучаснага беларускага і славянскага мовазнаўства. Новым здабыткам у гэтым напрамку стаў «Чэшска-беларускі фразеалагічны слоўнік» («Česko-běloruský frazeologický slovník») І. У. Каліты [6], які пабачыў свет у Чэхіі (г. Усці-над-Лабэм) у 2017 г. і матэрыял якога не з'яўляўся яшчэ прадметам спецыяльнага навуковага вывучэння ў Беларусі.

Мэтай слоўніка, згодна з каментарыем аўтара ў прадмове, стала фіксацыя актыўнага фразеалагічнага складу XX ст. і адзінак, якія